

Forside

Salamanca Erklæringen og Handlingsprogrammet for Specialundervisning

Verdenskonference om Specialundervisning:
Adgang og Kvalitet

Salamanca, Spanien, 7.-10. juni 1994

Indhold

Forord

Indledning

I. Nytænkning inden for specialundervisning

II. Retningslinier for aktioner på nationalt plan

A. Politik og organisation

B. Skoleforhold

C. Rekruttering og uddannelse af undervisningspersonale

D. Eksterne støttetjenester

E. Prioritetsområder

F. Samfundsperspektiver

G. Ressourcekrav

III. Retningslinier for aktioner på regionalt og internationalt niveau

Forord

Mere end 300 repræsentanter fra 92 lande og 25 internationale organisationer mødtes i Salamanca, Spanien, fra den 7. til den 10. juni 1994 for at sætte gang i initiativet om Uddannelse for Alle. Man ville undersøge og diskutere de grundlæggende ændringer i tankegangen, som er nødvendige, for at skoler kan bruges af alle børn og særligt af dem med særlige uddannelsesmæssige behov. Konferencen var blevet til i et samarbejde mellem den spanske regering og UNESCO og havde samlet uddannelseseksperter, administratorer, politikere og specialister samt repræsentanter fra De forenede Nationer, de særlige udvalg herunder, andre internationale statslige organisationer, NGOer og finansieringsorganisationer. Konferencen vedtog SALAMANCA Erklæringen om Principper, Politik og Praksis for Specialundervisning og et Handlingsprogram. Karakteristisk for disse dokumenter er brugen af udtrykket inklusion og erkendelsen af behovet for at skabe "skoler for alle" - d.v.s. institutioner, der er til for alle, glæder sig ved forskellene, understøtter læreprocessen og tager

hensyn til den enkeltes behov. De er et vigtigt element i bestræbelserne på at opnå Uddannelse for Alle og gøre skolerne mere effektive i uddannelsesmæssig henseende.

Specialundervisning - et emne, der optager sindene både i Nord og Syd - kan ikke udvikles isoleret. Den må være en del af enhver overordnet uddannelsesstrategi, og helst et element i ethvert nyt socialpolitisk og økonomisk tiltag. Det kræver en større reform i det almindelige skolesystem.

Disse dokumenter er udtryk for en global enighed om, i hvilken retning specialundervisningen skal bevæge sig i fremtiden. UNESCO er stolt over sin andel i denne konference og de vigtige beslutninger, der blev taget her. Alle involverede parter må nu tage udfordringerne op og arbejde på at sikre, at Uddannelse for Alle også rent faktisk betyder FOR ALLE, særligt for dem, der er mest sårbare og har mest brug for det. Fremtiden er ikke forudbestemt men formes af vore værdinormer, tanker og handlinger. Vores succes i de kommende år afhænger ikke så meget af, hvad vi gør som af, hvad vi opnår.

Jeg håber, at alle læsere af dette dokument vil bidrage til at realisere Salamanca Konferencens anbefalinger ved at prøve at omsætte dens budskab i praksis inden for deres respektive ansvarsområder.

Federico Mayor

Salamanca erklæringen om principper, politik og praksis for specialundervisning

Idet vi endnu engang BEKRÆFTER alle menneskers ret til uddannelse, sådan som den er nedfældet i Menneskerettighedserklæringen fra 1948, og idet vi fornyer løftet fra verdenssamfundet ved Verdenskonferencen om Uddannelse for Alle i 1990 om at sikre alle uanset individuelle forskelle denne ret,

idet vi REFERERER til de mange FN-resolutioner om dette emne, sidst FNs Standardregler om Lige Muligheder for Mennesker med Handicap fra 1993, som opfordrer landene til at sikre, at uddannelse for mennesker med handicap er en del af det almindelige uddannelsessystem,

idet vi med tilfredshed KONSTATERER det stigende engagement hos regeringer, rådgivningsorganer, lokalforeninger og forældreorganisationer og særligt hos handicaporganisationerne i at søge at forbedre adgangen til uddannelse for mennesker med særlige endnu ikke opfyldte behov; og idet vi ANERKENDER som bevis på dette engagement den aktive deltagelse i denne Verdenskonference af mange højtstående regeringsrepræsentanter, særorganisationer og tværnationale organisationer

1. Bekræfter vi, deltagerne i Verdenskonferencen om Specialundervisning, som repræsenterer 92 lande og 25 internationale organisationer, og som er forsamlet her i Salamanca, Spanien, fra den 7. til den 10. juni 1994, hermed vores fulde tilslutning til Uddannelse for Alle, idet vi erkender den enorme betydning af at kunne tilbyde uddannelse til børn, unge mennesker og voksne med særlige uddannelsesmæssige behov i det ordinære uddannelsessystem, og vi tiltræder endvidere hermed Handlingsprogrammet for Specialundervisning, for at de bestemmelser og anbefalinger, der er indeholdt heri, kan tjene som inspiration for landene og organisationerne.

2. Vi tror på og erklærer hermed at:

- alle børn har en grundlæggende ret til uddannelse og skal have mulighed for at opnå og opretholde et acceptabelt læringsniveau,
- ethvert barn har unikke egenskaber, interesser, evner og læringsbehov,
- uddannelsessystemer og uddannelsesforløb skal indrettes og iværksættes på en sådan måde, at de tager hensyn til de store forskelle i egenskaber og behov,
- de, der har særlige uddannelsesmæssige behov, skal have adgang til almindelige skoler, som skal være i stand til at imødekomme deres behov ved at anvende en pædagogik, der er centreret omkring det enkelte barn,
- almindelige skoler, som har denne inklusive orientering, er det mest effektive middel til

at bekæmpe diskrimination, skabe trygge fællesskaber, bygge det inklusive samfund og opnå uddannelse for alle; desuden giver de langt de fleste børn en ordentlig uddannelse og forøger dermed hele uddannelsessystemets effektivitet og ressourceudnyttelse.

3. Vi opfordrer indtrængende alle lande til at:

- give den højeste politiske og økonomiske prioritet til bestræbelserne på at forbedre deres uddannelsessystemer, så de bliver for alle børn uanset individuelle forskelle eller vanskeligheder,
- vedtage ved lov eller i hvert fald tage politisk beslutning om at anvende princippet om inklusiv uddannelse og indskrive alle børn i almindelige skoler, medmindre der måtte være tungtvæjende grunde til ikke at gøre det,
- udvikle demonstrationsprojekter og understøtte udvekslinger med lande, som har erfaring med inklusive skoler,
- oprette decentraliserede og deltagerstyrede systemer til at planlægge, overvåge og evaluere uddannelsesstilbud til børn og voksne med særlige uddannelsesmæssige behov,
- opmuntre og fremme forældres, lokalsamfunds og handicaporganisationers deltagelse i planlægning af og beslutninger om specialundervisning
- intensivere arbejdet med tidlig identificering og intervention og med de erhvervsuddannelsesmæssige aspekter af inklusiv uddannelse,
- sikre, at nye læreruddannelser, både egentlig uddannelse og efteruddannelse, også tager højde for specialundervisning i inklusive skoler.

4. Vi appellerer også til det internationale samfund; og vi opfordrer særligt:

- lande med internationale samarbejdsprogrammer og internationale økonomiske støtteprogrammer, særligt sponsorerne af Verdenskonferencen om Uddannelse for Alle, De Forenede Nationers Organisation for Uddannelse, Videnskab og Kultur (UNESCO), De Forenede Nationers Børneorganisation (UNICEF), De Forenede Nationers Udviklingsprogram (UNDP), og Verdensbanken:
- til at understøtte tanken om inklusiv skolegang og til at støtte udviklingen af specialundervisning som en naturlig del af alle uddannelsesprogrammer;
- De Forenede Nationer og de dertil knyttede organisationer, særligt **Den Internationale Arbejderorganisation (ILO)**, **Verdenssundhedsorganisationen (WHO)**, **UNESCO** og **UNICEF**:
 - til at forøge deres bidrag til teknisk samarbejde og intensivere deres samarbejde og dannelsen af netværk for at opnå en mere effektiv støtte til en udvidet og integreret specialundervisning;
 - NGO'er, som har indflydelse på den nationale planlægning og udbydere af serviceydelser
 - til at styrke deres samarbejde med officielle nationale organisationer og intensivere deres voksende engagement i planlægning, implementering og evaluering af inklusive uddannelsesstilbud i specialundervisningen;
- UNESCO, som De forenede Nationers uddannelsesorganisation:
 - til at sikre, at specialundervisning er en del af alle diskussioner, som omhandler uddannelse for alle i forskellige fora,
 - til at sikre sig støtte fra lærernes organisationer i sager, der vedrører en forbedring af læreruddannelsen med hensyn til specialundervisningstilbud,
 - til at appellere til det akademiske miljø om at styrke forskning og samarbejde og til at

oprette regionale informations- og dokumentationscentre; og derudover fungere som clearingcentral for sådanne aktiviteter og for udbredelse af kendskabet til konkrete resultater og fremskridt i forhold til denne Erklæring på nationalt niveau,

- til at fremskaffe økonomiske midler ved inden for rammerne af den næste planlægningsperiode (1996 - 2002) at skabe et udvidet program for inklusive skoler og lokalsamfundsbaseerede projekter, som gør det muligt at gennemføre pilotprojekter, der viser nye veje for disseminering og at udvikle metoder til at måle behovet for og udbudet af specialundervisning.

5. Til slut vil vi gerne udtrykke vores varme anerkendelse over for den spanske regering og over for UNESCO for tilrettelæggelsen af Konferencen, og vi opfordrer dem indtrængende til ikke at spare nogen anstrengelser for at gøre verdenssamfundet opmærksom på denne Erklæring og det medfølgende Handlingsprogram, særligt i så betydningsfulde fora som Verdenskonferencen for Social Udvikling (København, 1995) og Verdenskonferencen for Kvinder (Beijing, 1995).

Vedtaget ved akklamation i byen Salamanca, Spanien, den 10. juni 1994.

Indledning

1. Dette **Handlingsprogram for specialundervisning** blev vedtaget af Verdenskonferencen om Specialundervisning, som var arrangeret af den spanske regering i samarbejde med UNESCO, og som blev afholdt i Salamanca fra den 7. til den 10. juni 1994. Formålet med handlingsprogrammet er at forsøge at få indflydelse på den politik og de tiltag, der udformes af regeringer, internationale organisationer, nationale hjælpemiddelinstutter, NGOer og andre organisationer i forbindelse med **Salamanca Erklæringen om Principper, Politik og Praxis for Specialundervisningen**. Handlingsprogrammet trækker i vid udstrækning på de deltagende landes nationale erfaringer men også på resolutioner, anbefalinger og publikationer fra De Forenede Nationer og andre tværnationale organisationer og særligt på **Standardreglerne om Ligestilling for Mennesker med Handicap**. Den bygger også på de forslag, retningslinier og anbefalinger, som blev resultatet af de fem regionale seminarer, der blev afholdt som forberedelse til Verdenskonferencen.

2. Alle børns ret til uddannelse er nedfældet i **Menneskerettighedserklæringen** og blev endnu engang bekræftet ved **Verdenskonferencen om Uddannelse for Alle**.

Ethvert menneske med handicap har ret til at realisere egne ønsker om uddannelse, for så vidt det overhovedet er muligt. Forældre har en naturlig ret til at blive spurgt til råds om den uddannelse, der passer bedst til deres børns behov, situation og ambitioner.

3. Det overordnede princip, som præger dette **Handlingsprogram**, er, at skolerne bør være i stand til at modtage **alle børn** uanset deres fysiske, intellektuelle, sociale, følelsesmæssige, sproglige situation. Dette gælder både handicappede og særligt begavede børn, gadebørn, børnearbejdere, børn på afsidesliggende steder og børn i nomadebefolkninger, børn i sproglige, etniske eller kulturelle minoriteter og børn i andre marginaliserings- eller udstødningstruede områder eller grupper. Disse forudsætninger skaber en række forskellige krav til skolesystemerne. I dette Handlingsprogram refererer udtrykket "særlige uddannelsesmæssige behov" til alle de børn og unge, som har særlige behov på grund af handicap eller indlæringsvanskeligheder. Mange børn har indlæringsvanskeligheder og dermed særlige uddannelsesmæssige behov på et eller andet tidspunkt i løbet af deres skoletid. Skolerne bliver nødt til at finde metoder til at undervise alle børn også dem, der har alvorlige vanskeligheder og handicap. Der er i stigende grad konsensus om, at børn og unge med særlige uddannelsesmæssige behov skal indgå i de uddannelsesprogrammer, som er lavet for børn i almindelighed. Dette har ført til ideen om den inklusive skole. Den inklusive skole er indstillet på at møde udfordringen med at udvikle en børne-centreret pædagogik, som er i stand til at undervise/uddanne alle børn også svært handicappede børn. Værdien af sådanne skoler ligger ikke bare i, at de er i stand til at give alle børn kvalitet i uddannelsen; etableringen af dem er et vigtigt skridt i kampen for at ændre diskriminerende holdninger, for at skabe rigtige fællesskaber og for at udvikle det inklusive samfund. En forandring i det sociale perspektiv er af afgørende betydning. Samfundet har alt for længe optrådt diskriminerende over for mennesker med handicap, fordi man har fokuseret på deres funktionshæmninger i stedet for på deres potentiale.

4. Specialundervisning er baseret på velunderbyggede solide pædagogiske principper, som alle børn kan få glæde af. Den går ud fra, at det er helt normalt, at mennesker er forskellige, og at læring derfor også må tilpasses det enkelte barns behov, i stedet for at barnet skal tilpasses på

forhånd fastlagte antagelser med hensyn til læreprocessens hastighed og natur. En børnecentreret pædagogik er til gavn for alle elever og derfor også for samfundet som helhed. Erfaringen har vist, at specialundervisning i vid udstrækning kan reducere frafaldet og omgængeriet, der er væsentlige faktorer i mange uddannelsessystemer og samtidigt sikre et højere gennemsnitsniveau for gennemførelse. En børnecentreret pædagogik kan medvirke til at undgå ressourcspild og desillusionering, som kun alt for ofte er resultatet af halvdårlig undervisning og en "alle skal lære det samme" holdning til uddannelse. Børnecentrerede skoler er desuden træningscentre for et menneskecentreret samfund, der respekterer alle menneskers særlige karakteristika og værdighed.

5. Dette **Handlingsprogram** indeholder følgende kapitler:

I. Nytænkning inden for specialundervisning

II. Retningslinier for aktioner på nationalt plan

A. Politik og organisation

B. Skoleforhold

C. Rekruttering og uddannelse af undervisningspersonale

D. Eksterne støttetjenester

E. Prioritetsområder

F. Samfundsperspektiver

G. Ressourcekrav

III. Retningslinier for aktioner på regionalt og internationalt niveau

I. Nytænkning indenfor specialundervisning

6. Socialpolitikken har i de sidste par årtier drejet sig om at fremme integration og aktiv medvirken og bekæmpe eksklusion. Inklusion og aktiv medvirken er væsentlige for menneskelig værdighed og for at kunne nyde og praktisere menneskerettighederne. Inden for uddannelsesområdet afspejler denne tendens sig i udviklingen af strategier, der forsøger at realisere ægte ligestilling. Erfaringerne fra mange lande viser, at integration af børn og unge med særlige uddannelsesmæssige behov bedst opnås i inklusive skoler, som henvender sig til alle børn i lokalområdet. Det er inden for denne kontekst, at børn med særlige uddannelsesmæssige behov opnår det bedst mulige uddannelsesmæssige resultat og social integration. Men selv om inklusive skoler er de ideelle rammer for at opnå lige muligheder og fuld deltagelse, så er succesen afhængig af den samlede indsats, ikke bare fra lærernes og øvrigt skolepersonales side, men også fra kammeraterne, forældrene, familierne og frivillige.

En afgørende ændring af sociale institutioner er ikke bare en teknisk opgave; den afhænger først og fremmest af enkeltindviders holdninger, engagement og gode vilje, de enkeltindvidider, som udgør samfundet.

7. Det grundlæggende princip i den inklusive skole er, at alle børn så vidt muligt skal gennemgå læreprocessen sammen, uanset hvilke vanskeligheder de måtte have at slås med, og uanset hvor forskellige de er. Inklusive skoler skal erkende og leve op til deres elevers forskellige behov, de skal kunne klare både forskellige måder at lære på og forskellige indlæringsstakter, og de skal sikre, at alle får kvalitet i uddannelsen ved at tilbyde et passende undervisningsindhold, forskellige undervisningsformer, undervisningsstrategier, ressourcebrug og samarbejde med lokalsamfundet. Der skal være en hel række former for støttetjenester for at kunne klare de mange forskellige særlige behov, man møder på alle skoler.

8. I inklusive skoler skal børn med særlige uddannelsesmæssige behov kunne få al den ekstra støtte, de har behov for, for at kunne få en ordentlig uddannelse. Inklusiv skolegang er det mest effektive middel til at skabe solidaritet mellem børn med særlige behov og deres jævnaldrende. At flytte børn permanent til specialskoler - eller specialklasser eller særlige afsnit inden for en skole - skal være undtagelsen, som kun kan anbefales i de få tilfælde, hvor det klart er demonstreret, at undervisning i almindelige klasser ikke opfylder et barns uddannelsesmæssige eller sociale behov, eller når hensynet til barnet eller andre børn kræver det.

9. Situationen med hensyn til specialundervisning varierer meget fra land til land. Der er f.eks. lande, som har veletablerede specialskolesystemer for børn med særlige forudsætninger. Sådanne specialskoler kan være en værdifuld ressource i udviklingen af inklusive skoler. De ansatte på disse specialinstitutioner besidder den nødvendige ekspertise til hurtig identifikation og intervention over for børn med handicap. Specialskoler kan også fungere som trænings- og ressourcecentre for de ansatte på almindelige skoler. Og endelig kan specialskoler eller -

enheder i inklusive skoler fortsætte med at tilbyde særligt tilpasset undervisning til det relativt lille antal børn med handicap, som ikke kan undervises i almindelige klasser eller skoler.

Investeringer i allerede bestående specialskoler skal tilpasses deres nye og udvidede opgave med at yde professionel støtte til almindelige skoler, så de kan opfylde særlige uddannelsesmæssige behov. Speciallærere kan yde et vigtigt bidrag til almindelige skoler ved at tilpasse undervisningsindhold og metoder til de enkelte elevers behov.

10. Lande, som kun har få eller ingen specialskoler, bør i almindelighed koncentrere anstrengelserne om at udvikle inklusive skoler og de særlige tjenester, som er nødvendige for at kunne undervise det store flertal af børnene - og særligt bør de koncentrere sig om at give lærere indblik i specialundervisning og at etablere ressourcecentre, som har tilstrækkeligt med personale og udstyr til at kunne yde skolerne støtte. Erfaringerne - især fra udviklingslandene - viser, at de høje omkostninger ved specialskolerne i praksis betyder, at kun en lille del af eleverne, ofte en byelite, har fordel af dem. Og derfor har hovedparten af elever med særlige behov, især i landdistrikterne, ingen mulighed for særlig støtte overhovedet. Faktisk regner man med, at under 1% af børn med særlige uddannelsesmæssige behov i udviklingslandene overhovedet deltager i undervisning. Desuden mere end antyder erfaringerne, at inklusive skoler, som er for alle børn i lokalsamfundet, har størst succes med at få støtte fra det omgivende samfund og med at finde spændende og innovative måder at bruge de begrænsede ressourcer på.

11. Uddannelsesplanlægning på regeringsplan bør koncentrere sig om uddannelse for **alle** mennesker, i **alle** egne af det pågældende land og under **alle** økonomiske forudsætninger i både offentlige og private skoler.

12. Fordi kun relativt få børn med handicap hidtil har haft adgang til uddannelse, og dette gælder især i verdens udviklingsområder, er der millioner af voksne med handicap, som ikke engang har den mest basale grundskoleuddannelse. Der kræves derfor en virkelig indsats for gennem voksenundervisningsprogrammer at lære mennesker med handicap grundlæggende færdigheder som at læse, regne og skrive.

13. Det er især vigtigt at erkende, at kvinder ofte er blevet dobbelt diskrimineret, idet de oven i deres handicap også har været udsat for kønsdiskriminering. Kvinder og mænd bør have den samme indflydelse på udformningen af uddannelsesprogrammer og de samme muligheder for at udnytte dem. Der bør gøres en særlig indsats for at fremme pigers og kvinders deltagelse i uddannelsesprogrammer.

14. Dette **Handlingsprogram** er tænkt som en generel vejledning til planlægning af aktioner inden for specialundervisning. Det kan selvfølgelig ikke tage hensyn til de forskelligartede forhold, man møder rundt om i verdens regioner og lande og skal derfor tilpasses lokale behov og omstændigheder. For at være effektivt, skal det suppleres med nationale, regionale og lokale handlingsplaner, som er inspireret af en politisk og folkelig vilje til at opnå **uddannelse for alle**.

II. Retningslinier for aktioner på nationalt niveau

A. Politik og organisation

15. *Integreret uddannelse og lokalsamfunds-baseret rehabilitering, som supplerer og gensidigt understøtter hinanden, er to måder at hjælpe mennesker med særlige behov på. Begge bygger på principperne om inklusion, integration og aktiv medvirken, og de repræsenterer veldokumenterede og omkostnings-effektive måder at fremme adgangsligestilling på for dem, der har særlige uddannelsesmæssige behov som et led i de nationale bestræbelser på at opnå uddannelse for alle. Landene opfordres hermed til at overveje følgende aktioner for uddannelsespolitik og organiseringen af det nationale uddannelsessystem.*

16. Lovgivningen skal anerkende princippet om lige muligheder for børn, unge og voksne med handicap i grundskole, overbygning og videregående uddannelse, så vidt muligt i integrerede institutioner.

17. Parallellovgivning og supplerende lovgivning skal vedtages inden for sundhedsvæsen, socialvæsen, erhvervsuddannelse og beskæftigelse for at understøtte og effektivisere uddannelseslovgivningen.

18. Uddannelsespolitik på alle niveauer, fra nationalt til lokalt, skal foreskrive, at et barn med handicap skal indskrives på den lokale skole, d.v.s. den skole, som barnet ville have gået i, hvis det ikke havde været handicappet. Undtagelser til denne regel må kun forekomme ud fra

den enkelte sags præmisser, altså kun hvor en specialskole eller en specialinstitution er det eneste, der kan opfylde det enkelte barns behov.

19. At undervise alle børn med handicap inden for det "ordinære" system må være en naturlig del af de nationale planer for at opnå **uddannelse for alle**. Selv i de helt særlige tilfælde, hvor børn anbringes i specialskoler, behøver deres uddannelse ikke nødvendigvis være segregeret. Deltidsundervisning på almindelige skoler skal understøttes. Der må også afsættes de nødvendige midler til at sikre, at unge og voksne med særlige behov har adgang til gymnasiale og videregående uddannelser og til særlige undervisningsprogrammer. Der må fokuseres særligt på at sikre piger og kvinder med handicap lige muligheder med hensyn til adgang.

20. Man bør særligt være opmærksom på svært handicappede eller multi-handicappede børn og unge. De har samme ret som alle andre i samfundet til at opnå maksimal uafhængighed som voksne og må derfor have ret til at udnytte deres fulde uddannelsespotentialer.

21. Uddannelsespolitik skal altid tilgodese individuelle forskelle og forhold. F.eks. skal betydningen af tegnsprog som kommunikationsmiddel blandt døve anerkendes fuldt ud, og der skal træffes foranstaltninger til, at alle døve får adgang til uddannelse på deres nationale tegnsprog. Det kan godt være, at døves og døv/blindes uddannelse på grund af deres særlige kommunikative behov bedst kan varetages af specialskoler eller specialklasser og af afdelinger på ordinære skoler.

22. Lokalsamfunds-baseret rehabilitering må udvikles som en del af den globale strategi med at understøtte omkostnings-effektiv uddannelse for mennesker med særlige uddannelsesmæssige behov. Lokalsamfunds-baseret rehabilitering skal ses som et særligt tiltag fra lokalsamfundets side til at opnå rehabilitering, lige muligheder og social integration for alle mennesker med handicap; den tilvejebringes ved et samarbejde mellem mennesker med handicap, deres familier og fællesskaber og relevante uddannelsesinstitutioner, sundhedsvæsen, erhvervsskoler og socialvæsen.

23. Både politik og økonomi skal understøtte og fremme udviklingen af inklusive skoler. Barrierer, som hindrer flytning fra specialskoler til almindelige skoler, skal fjernes, og der skal oprettes et fælles administrativt system. Udviklingen henimod inklusion skal nøje følges ved indsamling af statistisk materiale, som viser, hvor mange elever med handicap, der har gavn af ressourcer, ekspertbistand og udstyr, som er beregnet på specialundervisning og hvor mange elever med særlige uddannelsesmæssige behov, der går på almindelige skoler.

24. Koordinering mellem uddannelsesvæsenet og sundhedsvæsenet, arbejdsformidlingen og socialvæsenet skal styrkes på alle niveauer for at skabe konvergens og komplementaritet. Planlægning og koordinering skal også se på den faktiske og potentielle rolle, halvoffentlige organisationer og NGO'er kan spille. Der skal gøres en særlig indsats for at skabe samfundsopbakning til at opfylde specialundervisnings- behov.

25. Nationale myndigheder har ansvaret for at føre kontrol med eksterne midler, som tilføres specialundervisning, og sammen med deres internationale partnere at sikre, at den passer med national prioritering og politik for at opnå **uddannelse for alle**. Bilaterale og multilaterale hjælpetjenester skal nøje følge national politik med hensyn til specialundervisning, når de planlægger og implementerer uddannelsesprogrammer og andre beslægtede områder.

B. Skoleforhold

26. *Udviklingen af inklusive skoler, der er for alle slags elever i både byer og landdistrikter, kræver: formulering af en klar og overbevisende politik, der går på inklusion og tilstrækkelige økonomiske midler - en effektiv oplysningskampagne for at bekæmpe fordomme og skabe velfunderede og positive holdninger - et omfattende informations- og efteruddannelsesprogram for personale og oprettelse af de nødvendige støttetjenester. Ændringer i alle de efterfølgende aspekter af skolesystemet og mange andre er nødvendige, for at inklusive skoler kan fungere optimalt: læse-plansindhold, bygninger, skolestyrelser, pædagogik, bedømmelsesplaner, personalesammensætning, skoleetik og aktiviteter uden for undervisningen.*

27. De fleste af de påkrævede forandringer har ikke udelukkende noget at gøre med inklusion af børn med særlige uddannelsesmæssige behov. De er en del af en større reform af uddannelsessystemet, som er nødvendigt for at højne kvaliteten og opnå et generelt højere læringsniveau for alle børn. **Verdenserklæringen om Uddannelse for Alle** understregede nødvendigheden af en børne-centreret pædagogik for at opnå tilfredsstillende uddannelse for alle børn. Indførelsen af mere fleksible systemer, som i højere grad tager hensyn til det enkelte barns behov, vil bidrage til barnets uddannelsesmæssige succes og inklusion. Efterfølgende retningslinier fokuserer på vigtige overvejelser i forbindelse med integration af børn med særlige uddannelsesmæssige behov i inklusive skoler.

Fleksibilitet i læseplanen

28. Læseplanerne skal tilpasses børnenes behov, ikke omvendt. Skolerne skal derfor sørge for valgmuligheder inden for læseplanerne, så de passer til alle børn uanset deres forskellige evner og interesser.

29. Børn med særlige uddannelsesmæssige behov skal have ekstra undervisning inden for de almindelige læseplaner, de skal ikke have særlige læseplaner. Princippet må her være at sørge for, at alle børn får den samme uddannelse og at give ekstra hjælp og støtte til de børn, der har behov for det.

30. Tilegnelse af kundskaber er ikke bare et spørgsmål om formel og teoretisk undervisning. Uddannelsesindholdet skal være af høj standard og tilpasset det enkelte barns behov, så barnet kan udvikle sig frit. Undervisningen skal bygge på elevernes egne erfaringer og på praktiske forhold for at fremme børnenes motivation.

31. For at kunne følge det enkelte barns fremskridt må bedømmelsesmetoder tages op til fornyet overvejelse. Evaluering af udviklingen skal inkorporeres i den almindelige uddannelsesproces for at holde elever og lærere løbende underrettet om de indlæringsmæssige fremskridt og for at kunne identificere problemer og hjælpe eleverne med at løse dem.

32. Børn med særlige uddannelsesmæssige behov skal have en række forskellige støttemuligheder til rådighed, fra en lille smule hjælp i den almindelige klasse til særlige undervisningsprogrammer inden for skolens rammer og hjælp fra specialundervisningslærere og eksternt støttepersonale, hvor det er nødvendigt.

33. Passende og overkommelig teknologi skal anvendes, når det er nødvendigt for at forøge chancerne for gode resultater i skolen og for at støtte kommunikationen, mobiliteten og indlæringen. Tekniske hjælpemidler kan bruges mest økonomisk og effektivt, hvis de er samlet på et centralt sted i hvert område, hvor der er ekspertbistand til at tilpasse hjælpemidler til individuelle behov og til at sikre vedligehold.

34. Viden skal opbygges, og der skal forskes på nationalt og regionalt niveau for at udvikle passende støtteteknologi til specialundervisning. Lande, der har ratificeret Firenze Aftalen, skal opfordres til at bruge denne til at fremme fri cirkulation af materiale og udstyr til mennesker med handicap. Samtidigt opfordres lande, som ikke har tilsluttet sig Aftalen, til at gøre det for at fremme fri cirkulation af tjenester og materialer af uddannelsesmæssig og kulturel art.

Skoleledelse

35. Lokale administratorer og skoleledere kan spille en vigtig rolle ved at gøre skolerne mere lydhøre over for børn med særlige uddannelsesmæssige behov, hvis de får de nødvendige beføjelser og tilstrækkelig uddannelse til at gøre det. De bør opfordres til at udvikle mere fleksible ledelsessystemer, omfordele undervisningsressourcer, gøre læringsmulighederne mere varierede, mobilisere børnenes indbyrdes hjælp, tilbyde støtte til elever, der har problemer og udvikle tætte relationer til forældre og lokalsamfund. Vellykket skoleledelse afhænger af lærernes og de øvrige ansattes aktive og kreative medvirken og udvikling af effektivt samarbejde og teamwork for at kunne imødekomme elevernes behov.

36. Skoleledere har et særligt ansvar for at skabe positive holdninger i hele skolemiljøet og for at organisere et effektivt samarbejde mellem støttepersonalet og de lærere, der underviser i en klasse. Passende støtte og præcis rollefordeling for alle dem, der er med i uddannelsesprocessen, skal besluttes i samråd og ved forhandling.

37. Enhver skole skal være at betragte som en enhed, som kollektivt er ansvarlig for hver eneste elevs succes eller fiasko. Uddannelses-teamet og ikke den enkelte lærer skal dele ansvaret for specialundervisningen. Forældre og frivillige skal opfordres til at deltage aktivt i skolearbejdet. Men lærerne spiller en vigtig rolle som organisatorer af uddannelsesprocessen, hvor de støtter børnene ved at bruge forhåndenværende ressourcer både i og uden for klasselokalet.

Information og forskning

38. Kendskab til eksempler på god praksis kan være en hjælp til at forbedre undervisning og læring. Information om relevant forskning kan også være værdifuld. Erfaringscentre og oprettelsen af dokumentationscentre skal støttes på nationalt niveau og adgang til informationskilder udvides.

39. Specialundervisning skal integreres i forsknings- og udviklingsprogrammer hos centre for forskning og læseplansudvikling. Der bør her særligt fokuseres på handlingsforskning i innovative undervisnings- og læringsstrategier. Lærere skal deltage aktivt både i selve

handlingen og i de overvejelser, sådanne undersøgelser giver anledning til. Der skal også iværksættes pilot-projekter og grundige studier for at fremme beslutningsprocessen og fastlægge rammerne for fremtidige aktioner. Disse eksperimenter og studier kan udføres i et samarbejde mellem flere lande.

C. Rekruttering og uddannelse af undervisningspersonale

40. *En rimelig uddannelse af alt undervisningspersonale er et meget vigtigt element i udviklingen henimod inklusive skoler. Desuden erkendes i stigende grad betydningen af at rekruttere lærere med handicap, som kan tjene som identifikationsmodeller for børn med handicap. Følgende aktioner kan iværksættes.*

41. Læreruddannelserne skal give alle lærerstuderende et positivt billede af handicap og derved udvikle forståelsen for, hvad man kan opnå i skoler med passende lokale støttetjenester. Den viden og de færdigheder, der kræves, er hovedsageligt god undervisning, evne til at identificere særlige behov, tilpasning af læseplanen, brug af støtteteknologi, individualisering af undervisningsmetoderne, så de passer til mange slags evner o.s.v. I lærerpraktikskoler skal der lægges særlig vægt på at opmuntre lærerne til at udøve deres metodefrihed og bruge deres evner til at tilpasse læseplaner og undervisning til elevernes behov og til at samarbejde med specialister og forældre.

42. De evner, som er nødvendige for at imødekomme specialundervisningsbehov, skal inddrages ved bedømmelsen af studiekompetence og til lærereksamen.

43. Det er uhyre vigtigt, at der udarbejdes skriftligt materiale og arrangeres seminarer for lokale administratorer, tilsynsførende, ledende lærere og overlærere for at udvikle deres evne til at være foregangsmænd inden for dette område og til at støtte og oplære mindre erfarent personale.

44. Men den største udfordring ligger i at organisere efteruddannelse for alle lærere, når man samtidigt skal tage hensyn til de meget forskellige og ofte meget vanskelige forhold, de arbejder under. Efteruddannelse skal så vidt muligt ske på skoleniveau ved interaktion med uddannere og understøttes ved fjernundervisning og andre selvstudieteknikker.

45. For at sikre komplementaritet og mobilitet kan en uddannelse som lærer i specialundervisning kun betragtes som en ekstra kvalifikation, hvis den er en integreret del af eller følger efter en uddannelse og praktisk erfaring som almindelig lærer.

46. Der må ske en holdningsændring til uddannelsen af specialundervisningslærere, så den bedømmes ud fra de muligheder, den giver læreren for at arbejde i forskellige regier og for at spille en central rolle i specialundervisningsprogrammer. En ikke-kategorisk tilgang, som omfatter alle former for handicap skal udvikles som en fælles kerne i uddannelsen forud for yderligere specialisering inden for det ene eller det andet handicapområde.

47. Universiteterne har en stor rolle som rådgivere i processen for at udvikle specialundervisning, særligt med hensyn til forskning, evaluering, uddannelse af instruktører og udformning af uddannelsesprogrammer og -materialer. Samarbejde via Internettet mellem universiteter og højere læreanstalter i industrilandene og landene i den 3. verden skal fremmes. Det er meget vigtigt på denne måde at sammenkoble forskning og uddannelse. Det er også vigtigt aktivt at involvere mennesker med handicap i forskning og uddannelse for at sikre, at deres synsvinkler bliver fuldt tilgodeset.

48. Et tilbagevendende problem i uddannelsessystemer, selv i dem, der tilbyder elever med handicap udmærkede vilkår, er manglen på identifikationsmodeller for sådanne elever. Specialundervisningselever har brug for muligheder for at komme i kontakt med voksne med handicap, som har haft succes, så de kan skabe deres egen livsstil og bygge deres forhåbninger og ambitioner på realistiske forventninger. Samtidig skal elever med handicap undervises i og se praktiske eksempler på, at mennesker med handicap både kan og vil spille en rolle i samfundslivet, så de selv kan medvirke til at udforme den politik, som vil spille en rolle for dem senere i livet. Uddannelsessystemer skal derfor prøve at rekruttere lærere og andet undervisningspersonale med handicap til specialundervisningen og skal derudover også forsøge at inddrage andre succesrige mennesker med handicap.

D. Eksterne støttetjenester

49. *Tilstedeværelsen af støttetjenester er af afgørende betydning for, at en inklusiv uddannelsespolitik skal lykkes. For at sikre at eksterne støttetjenester er til rådighed på alle niveauer for børn med særlige uddannelsesmæssige behov skal de uddannelsesansvarlige være opmærksomme på følgende.*

50. Støtte til almindelige skoler kan leveres både af læreruddannelsesinstitutioner og af ansatte på specialskoler. Disse skal i stigende grad bruges som ressource-centre for almindelige skoler, fordi de yder direkte støtte til børn med særlige uddannelsesmæssige behov. Både uddannelsesinstitutioner og specialskoler kan give adgang til særligt udstyr og materiale og kan give kvalifikationer inden for undervisningsstrategier, som ikke forekommer i almindelige klasser.

51. Ekstern støtte fra ressource-personer fra forskellige organisationer, afdelinger og institutioner, som f.eks. fagkonsulenter, skolepsykologer, talepædagoger og ergoterapeuter o.s.v. skal koordineres på lokalt niveau. Skoleklynger har vist sig at være en brugbar strategi til at mobilisere uddannelsesressourcer og samfundsengagement. Skoleklynger skal pålægges kollektivt ansvar for at imødekomme særlige uddannelsesmæssige behov hos elever i deres område og have beføjelser til at fordele ressourcer efter behov. Sådanne ordninger skal også omfatte ikke-uddannelsesmæssige tjenester. Faktisk viser erfaringerne, at uddannelsestjenester ville kunne få stor nytte af at benytte sig meget mere af al forhåndenværende ekspertise og alle til rådighed stående ressourcer.

E. Prioritetsområder

52. *Integrationen af børn og unge med særlige uddannelsesmæssige behov ville være mere effektiv og have større chance for at lykkes, hvis der i uddannelsesplanlægningen blev fokuseret mere på følgende indsatsområder: uddannelse i den tidligste barndom for at forøge alle børns uddannelsespotentialer, pigers uddannelse og overgangen fra uddannelse til voksent arbejdsliv.*

Uddannelse i den tidligste barndom

53. For at den inklusive skole skal lykkes, er det nødvendigt med tidlig identificering, vurdering og stimulering af det meget lille barn med særlige uddannelsesmæssige behov. Pansningsordninger og uddannelsesprogrammer for børn op til 6-års alderen skal udvikles og/eller reorienteres, så de understøtter fysisk, intellektuel og social udvikling og skolemodenhed. Disse programmer har stor økonomisk betydning for individet, familien og samfundet, idet de kan forhindre en forværring af et eksisterende handicap. Programmer på dette niveau skal anerkende inklusionsprincippet og udvikles i et samarbejde, hvor førskoleaktiviteter kombineres med den tidlige barndoms sundhedspleje.

54. Mange lande har vedtaget en politik, der går på uddannelse i den tidlige barndom enten ved at støtte udviklingen på børnehave- og vuggestueområdet eller ved at give information til familier og arrangere kurser i samråd med de forskellige lokaliteter (sundheds-, moderskabs-, og småbørnsvæsen), skoler og lokale familie- eller kvindeforeninger.

Pigers uddannelse

55. Piger med handicap er dobbelt handicappede. Der kræves en særlig indsats med hensyn til undervisning og uddannelse af piger med særlige uddannelsesmæssige behov. Udover at få adgang til skoler skal piger med handicap have adgang til information og vejledning og stifte bekendtskab med identifikationsmodeller, som kan hjælpe dem med at foretage realistiske valg og forberede dem til deres fremtidige roller som voksne kvinder.

Forberedelse til voksenlivet

56. Unge med særlige uddannelsesmæssige behov skal hjælpes til en effektiv overgang fra skole til voksent arbejdsliv. Skolerne skal understøtte deres bestræbelser på at blive økonomisk aktive og give dem de færdigheder, de har brug for i dagligdagen, ved at tilbyde opøvelse af færdigheder, som svarer til voksenlivets sociale og kommunikationsmæssige behov og forventninger. Dette indebærer passende uddannelsesteknologier, inklusive direkte erfaringer fra virkelige situationer uden for skoleverdenen. Læseplanerne for afgangselever med særlige uddannelsesmæssige behov skal indeholde specifikke overgangskurser, støtte til at komme ind på videregående uddannelser, når det er muligt og efterfølgende erhvervsuddannelse, som skal forberede dem til at blive uafhængige ydende medlemmer af deres respektive samfund efter skoleårene. Disse aktiviteter skal gennemføres med aktiv involvering af erhvervsvejledere, arbejdsformidlinger, fagforeninger, lokale myndigheder og de forskellige relevante støttetjenester.

Voksenundervisning og efteruddannelse

57. Der skal tages særligt hensyn til mennesker med handicap i udformningen og implementeringen af voksenuddannelse og efteruddannelse. Mennesker med handicap skal have fortrinsadgang til sådanne programmer. Der skal også oprettes særlige kurser, der passer til de behov og betingelser, som opstilles af forskellige grupper af voksne med handicap.

F. Samfundsperspektiver

58. *Det påhviler ikke udelukkende undervisningsministerier og skoler at sørge for, at uddannelsen for børn med særlige uddannelsesmæssige behov bliver optimal. Det kræver*

samarbejde med familierne og mobilisering af samfundstjenester og frivillige organisationer samt støtte fra offentligheden som sådan. Erfaringen fra lande eller områder, der har haft held med at skabe lige uddannelsesmæssige muligheder for børn og unge med særlige uddannelsesmæssige behov, antyder flere brugbare veje.

Forældresamarbejde

59. Uddannelse for børn med særlige uddannelsesmæssige behov skal tilrettelægges i et samarbejde mellem forældre og professionelle. En positiv holdning fra forældrenes side understøtter skoleintegration og social integration. Forældre har behov for støtte for at kunne påtage sig rollen som forældre til et barn med særlige behov. Familiernes og forældrenes rolle kan udbygges ved at forsyne dem med den nødvendige information i et enkelt og klart sprog: at imødekomme behovet for information om og hjælp til at udfylde forælderrollen er særlig vigtigt i kulturelle miljøer, hvor der kun er ringe tradition for skolegang. Både forældre og lærere kan have brug for støtte og opmuntring til at lære at samarbejde som ligeværdige partnere.

60. Forældre er privilegerede partnere, når det drejer sig om deres barns særlige uddannelsesmæssige behov, og i den udstrækning, det er muligt, skal valget af hvilken uddannelse, de ønsker for deres barn, overlades til dem.

61. Der skal udvikles et samarbejdsdygtigt, positivt partnerskab mellem skoleledelser, lærere og forældre, og forældre skal betragtes som aktive partnere i beslutningsprocessen. Forældre skal opfordres til at deltage i uddannelsesmæssige aktiviteter hjemme og i skolen (hvor de kan få lejlighed til at observere effektive metoder og lære, hvordan de skal arrangere aktiviteter uden for undervisningen) og i supervision og støtte til deres børns læreproces.

62. Staten skal gå i spidsen for at fremme forældresamarbejdet både ved bekendtgørelser og ved lovgivning om forældrenes rettigheder. Oprettelsen af forældreorganisationer skal understøttes, og deres repræsentanter skal involveres i udformning og implementering af programmer, som specielt er beregnet på at forbedre deres børns uddannelse. Handicaporganisationerne skal også rådspørges om programmernes indhold og implementering.

Involvering af lokalsamfundet

63. Decentralisering og lokal planlægning fremmer lokalsamfundets involvering i uddannelse for mennesker med særlige uddannelsesmæssige behov. Lokale administratorer skal tilskynde til deltagelse fra lokalsamfundets side ved at give støtte til repræsentative foreninger og ved at opfordre dem til at deltage i beslutningsprocessen. Med det formål skal der oprettes igangsættende og overvågende instanser bestående af lokalstyrerepræsentanter, officielt udpegede uddannelses-, sundheds- og udviklingsekspertter, lokalsamfundsledere og frivillige organisationer i tilstrækkeligt små geografiske områder til at sikre meningsfuld samfundsdeltagelse.

64. Samfundsdeltagelse skal prioriteres for at supplere aktiviteterne i skolen, yde hjælp til hjemmearbejde og kompensere for evt. mangel på støtte fra familien. Det bør også nævnes i denne forbindelse, at nabofællesskaber ved at stille lokaler til rådighed, familieforeninger, ungdomsklubber og -bevægelser, og måske ældre mennesker og andre frivillige, herunder også mennesker med handicap både i skoleregion og i aktiviteter uden for skolen, kan komme til at spille en stor rolle.

65. Når der tages initiativ til lokalsamfunds-baseret rehabilitering udefra, er det lokalsamfundet, der skal afgøre, om programmet skal være en del af de kontinuerlige udviklingsaktiviteter på lokalsamfundsniveau. Forskellige parter i samfundet herunder handicaporganisationer og andre NGO'er skal have kompetence til at tage ansvaret for programmet. Når det er hensigtsmæssigt, skal statslige organisationer både på nationalt og lokalt niveau også yde finansiel og anden støtte.

De frivillige organisationers rolle

66. Da frivillige foreninger og nationale NGO'er har større handlefrihed og kan møde udtalte behov hurtigere, skal de opfordres til at udvikle nye ideer og til at tage initiativet til nye implementeringsmåder. De kan spille rollen som både innovatorer og katalysatorer og udvide antallet af tilbud i lokalsamfundet.

67. Handicaporganisationer, d.v.s. de, hvor handicappede selv har afgørende indflydelse, skal opfordres til at deltage aktivt i at beskrive behov, udtrykke deres synspunkter med hensyn til prioritering, administrere tjenester, evaluere præstationer og rådgive om tiltrængte ændringer.

Bevidstgørelse

68. Beslutningstagere på alle niveauer, også på skoleniveau, skal regelmæssigt genbekræfte

deres tro på inklusion og understøtte positive holdninger blandt børn, blandt lærere og i offentligheden som helhed over for dem, der har særlige uddannelsesmæssige behov.

69. Massemedierne kan spille en afgørende rolle ved at understøtte positive holdninger over for integration af handicappede personer i samfundet ved at overvinde fordomme og imødegå forkert information og ved at vise større optimisme og fantasi, når det drejer sig om, hvad mennesker med handicap kan overkomme. Medierne kan også fremme positive holdninger hos arbejdsgiverne til at ansætte mennesker med handicap. Medierne skal bruges til at informere offentligheden om nye tilgange til uddannelse, særligt med hensyn til specialundervisning i almindelige skoler ved at popularisere eksempler på god praksis og gode erfaringer.

G. Ressourcekrav

70. *Udvikling af inklusive skoler som det mest effektive redskab til at opnå uddannelse for alle skal anerkendes som en meget vigtig del af national politik og prioriteres højt på det nationale udviklingsprogram. Kun på den måde kan der findes tilstrækkelige ressourcer. Der kan ikke opnås nogen forandringer i politik eller prioritering, hvis der ikke stilles tilstrækkelige ressourcer til rådighed. Politisk engagement, både på nationalt og lokalt plan, er nødvendigt for at finde ekstra ressourcer og omallokere de eksisterende. Selv om lokalsamfundene skal spille en hovedrolle i udviklingen af inklusive skoler, er national opmuntring og støtte også vigtig for at kunne finde frem til effektive og rimelige løsninger.*

71. Fordelingen af ressourcer til skolerne skal være baseret på et realistisk skøn over de forskelle i omkostninger, som er nødvendige for at kunne tilbyde alle børn en rimelig uddannelse uanset deres behov og situation. Det kan godt være realistisk til at begynde med kun at støtte de skoler, som ønsker at indføre inklusiv uddannelse og påbegynde pilotprojekter i nogen områder for at få den nødvendige ekspertise til at udvide projekterne og opnå almengørelse. I almengørelsen af inklusiv uddannelse skal støtte og ekspertbistand tilpasses behovet.

72. Der skal også afsættes ressourcer til efteruddannelse af lærere i det almindelige skolesystem, til oprettelse af resourcecentre og til specialundervisningslærere eller resource-lærere. Der skal også sørges for passende tekniske hjælpemidler til at sikre et effektivt integreret uddannelsessystem. Integrerede tilgange skal derfor kombineres med udvikling af støttetjenester på centralt og lokalt niveau.

73. Det er vigtigt at kombinere menneskelige, institutionelle, logistiske, materielle og finansielle ressourcer fra forskellige ministerielle områder (Uddannelse, Sundhed, Socialvæsen, Arbejdsmarked, Ungdomsmyndigheder o.s.v.), regionale og lokale myndigheder og andre specialinstitutioner for at opnå den størst mulige effekt. En kombination af en både uddannelsesmæssig og social tilgang til specialundervisning kræver effektive ledelsesstrukturer, som gør det muligt for de mange forskellige instanser at samarbejde både på nationalt og lokalt niveau og åbner op for en forenet indsats fra offentlige myndigheders og organisationers side.

III. Retningslinier for aktioner på regionalt og internationalt niveau

74. *Internationalt samarbejde mellem statslige og ikke statslige organisationer, regionale og tværregionale organisationer kan spille en meget væsentlig rolle ved realiseringen af inklusive skoler. Erfaringerne har vist, at tværnationale organisationer både på statsligt og NGO-niveau og bilaterale organisationer måske skulle overveje et samarbejde for at implementere følgende strategier.*

75. Teknisk assistance skal gives på strategiske interventionsområder med spredningseffekt særligt i landene i den tredje verden. Det er en vigtig opgave for internationalt samarbejde at støtte pilotprojektinitiativer, som sigter mod at afprøve nye tilgange og mod kapacitetsopbygning.

76. Indgåelse af regionale samarbejdsaftaler eller partnerskaber mellem lande med samme tilgang til specialundervisning kan føre til fælles planlægning af aktiviteter under allerede eksisterende regionale eller andre samarbejdsbetingelser. Sådanne aktiviteter skal udformes, så de udnytter mængdefordelen, trækker på de deltagende landes ekspertise og understøtter den nationale udvikling.

77. Internationale organisationer skal prioritere udveksling mellem lande og regioner af data, information og resultater af pilotprojekter inden for specialundervisning højt. Indsamling af internationalt sammenlignelige data om fremskridt inden for inklusion i undervisning og

beskæftigelse skal være en del af den globale database om uddannelse. For at fremme informationsudvekslingen kan der f.eks. oprettes lokale centre. De eksisterende regionale og internationale systemer skal styrkes og deres aktiviteter udvides til også at omfatte sådanne områder som beslutningstagning, planlægning, personaleuddannelse og evaluering.

78. En høj handicapfrekvens i en befolkning er det direkte resultat af mangel på information, fattigdom og en dårlig sundhedstilstand. Da denne frekvens er stigende, særligt i udviklingslandene, skal der både nationalt og internationalt arbejdes på at forhindre de former for handicap, som kan opstå i uddannelsessystemet, og dette vil tilmed reducere antallet og udbredelsen af handicap og derved yderligere mindske kravene til et lands begrænsede økonomiske og menneskelige ressourcer.

79. International og teknisk assistance til specialundervisning kommer fra mange forskellige kilder. Det er derfor vigtigt at sikre sammenhæng og komplementaritet mellem FNs organisationer og andre organisationer, der yder bistand på dette område.

80. Internationalt samarbejde skal understøtte seminarer på højt plan for uddannelsesledere og andre specialister på regionalt niveau og fremme samarbejdet mellem universitetsfakulteter og uddannelsesinstitutioner i forskellige lande med henblik på komparative studier og på publicering af kilde- og undervisningsmateriale.

81. Internationalt samarbejde skal hjælpe med til at udvikle regionale og internationale sammenslutninger af professionelle, der beskæftiger sig med en styrkelse af specialundervisning og skal støtte publiceringen af nyhedsbreve og/eller tidsskrifter og afholdelse af regionale møder og konferencer.

82. Internationale og regionale møder om uddannelsesemner skal sikre, at specialundervisning behandles som en naturlig del af debatten og ikke som et særerne. For at give et konkret eksempel skal specialundervisning sættes på dagsordenen ved regionale ministerielle konferencer, som organiseres af UNESCO og andre tværstatslige organisationer.

83. Internationale organisationer, der beskæftiger sig med teknisk samarbejde og økonomisk støtte, og som har Uddannelse for Alle-initiativer på programmet, skal sikre at specialuddannelse er en naturlig del af alle udviklingsprojekter.

84. Der skal være international koordinering for at understøtte globale adgangsspecifikationer i kommunikationsteknologien og understrege betydningen af den nye informationsinfrastruktur.

85. Dette handlingsprogram blev vedtaget ved akklamation efter drøftelser og ændringer i det Afsluttende Plenum ved Konferencen den 10. juni 1994. Det skal tjene som vejledning for Medlemsstater, og statslige, ikke-statslige organisationer ved gennemførelsen af Salamanca Erklæringen om Principper, Politik og Praksis for Specialundervisning.

Yderligere oplysninger fås hos:

UNESCO

Specialundervisning, Afdelingen for Grunduddannelse
7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07-SP
Fax: (33-1) 40 65 94 05

Siden senest redigeret 29. august 1997 af [Presseenheden](#).